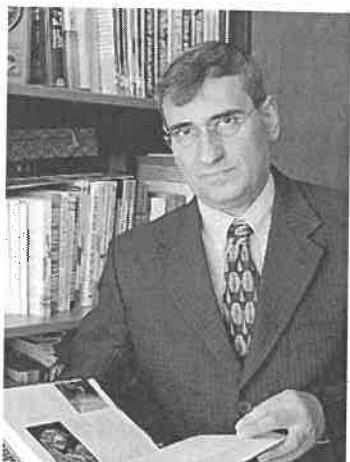


Богдан БОГДАНОВ (1940 – 2016)



Биографични бележки

Богдан Богданов е роден на 2 ноември 1940 г. в София. Завършва класическа филология в Софийския университет. Първоначално преподава класически езици, антична и западноевропейска литература в университета във Велико Търново (1963-1969), след което е избран за асистент в Катедрата по класическа филология в Софийския университет. През 1976 г. получава научната степен „доктор“ с дисертационния труд *„Двучастните трагедии на Еврипид и въпросът за описанието на мирогледната проблематика на атическата трагедия“*. През 1978 г. специализира в Атинския университет. През 1983 г. е избран за доцент по класическа филология в Софийския университет и води курсовете „Увод в класическата филология“ и „Старогръцка култура“. На следващата година специализира в Амстердамския университет. През 1986 г. става „доктор на филологическите науки“ с дисертационния труд *„Типологични проблеми на старогръцката литература до епохата на елинизма“*, а през 1989 г. е избран за професор по класическа филология в Софийския университет. Бил е избран за заместник-декан на Факултета по класически и нови филологии и за ръководител на Катедрата по класическа филология в Софийския университет.

През 70-те години на XX век проф. Георги Михайлов го включва в екипа за превода на Платоновите диалози и му поверява едни от най-важните текстове, както и предговора на втория том, който носи заглавието *„Философско съдържание и художествена форма в диалозите на Платон“*. През тези години се появяват и първите книги на Богдан Богданов, свързани с античния свят.

През 1984 г. под негово съставителство излиза прочутият сборник с текстове на световни авторитети в областта на класическата филология *„Традиция, литература, действителност. Проблеми на старогръцката литература в световното литературознание“*, а през 1988 г., в съвместно съставителство с Анна Николова, излиза енциклопедичният справочник *„Антична литература“*. Богдан Богданов членува в редколегията на библиотеката *„Световно историческо наследство“* на издателство „Наука и изкуство“, по-късно сам създава библиотеката за антична литература *„Хермес“* в издателство „Народна култура“. Той е редактор и автор на предговорите към преводи на Омир, Хезиод, Платон, Аристотел,

Ксенофонт, Плутарх, Херодот, Демостен, Лукиан, Петроний, Лонгин, Цицерон, Клод Леви-Строс, Алексей Лосев, Маргьорит Юрсенар.

През 1990 г. Богдан Богданов става председател на Управителния съвет на Фондация *„Отворено общество“* – София, в чието основаване участва. По това време вече са придобили голяма популярност неговите семинари в Софийския университет, по подобие на които по-късно той слага началото на многогодишните общоуниверситетски семинари в Нов български университет. От семинарите се ражда и самата инициатива за учредяването на Дружество за нов български университет и за създаването на самия Нов български университет. Това става с решение на Великото народно събрание от 18 септември 1991 г.

Умира на 5 август 2016 г. в София.

Творчество

Ако сред книгите на Богдан Богданов се потърси ядрото на неговата интелектуална биография, то това определено ще е изданието през 2001 г. сборник *„Европа – разбирана и правена“*. Книгата съдържа в равна мяра текстове за античността и текстове, изразяващи гражданската позиция на автора. Богданов поставя съвременния европейски интелектуалец в светлината на античното време, позволява си да прочете философски първите демократични медии, да интерпретира разликите между източния и западния свят и – най-важното – книгата съдържа два от знаковите за собствения му живот текстове – *„Бедният разказ за победителя. Осмият немейски епиникий на Пиндар“* и *„Нещастие на властника. Царските новели в „Историята“ на Херодот“*. Те хвърлят светлина не само върху конкретни антични текстове, но и върху образа на лидера въобще, който винаги се оказва поставен в идеологическата ситуация на времето. *„Европа – разбирана и правена“* съдържа философската идея и за Нов български университет – един *„обществен проект“* – *„Аз пък изкупувам греха на потенциалната чуждота и произведения от нея релативизъм в моите текстове, като се моря с обществен проект“* (Богданов 2001: 199), конкретизиран в последната бележка към книгата: *„общественият проект, с който се занимавам според финалните думи на текста, е Нов български университет“* (Богданов 2001: 208).

През 2015 г. френското издателство L' Harmattan в Париж издава *„Европа – разбирана и правена“* („Penser et Construire L'Europe“) на френски език с предговор от професор Етиен Тасин, един от големите изследователи на Хана Аренд, и под редакцията на професор Жил Руе, който по това време работи като аташе по университетското и научно-изследователското сътрудничество към Посолството на Франция в България.

Казаното дотук е един еклектичен поглед върху биографията на Богдан Богданов. Както казва самият той в интерпретацията си на „Одисея“ „Един от най-големите проблеми на човека, той е проблем и за нас, макар че ние не си го признаваме – е да не би да не сме точно ние, които сме. Затова е много важно да имаме име, да сме родени в един ден. Голяма опасност е да не бъдеш „ти“. Трябва да имаш ясна означеност. „Одисеята“ може да се чете и така – да се намерят всички места от биографията на Одисей. Но това включване на разни неща, които са така, съвсем не означава, че имаме биография. Ние можем да направим героическата биография на Одисей и да се надуем с нея, да; и да намерим такива места и в други извори. Но този текст има кротко една друга работа – да обхваща един много голям свят“ (Богданов 2018: 157).

Още две книги с избрани статии и есета на Богдан Богданов са издадени в чужбина. Първата от тях е „*Modelos de realidad. Desde la lectura de los clásicos*“ (2010, „Моделите за реалност. През прочитата на класиците“), която става част от колекция ONOMA на испанското издателство AXAC с предговор на професора от Барселонския университет, изследовател на Платон, Грегорио Лури, „Богдан Богданов – един европейски интелектуалец“. Там се казва „Той не се интересува от чистото натрупване на знания (*polimathía*), а от приемствеността на големия диалог между настоящето – с всичките си скрити проблеми – и миналото, – чиято плодовитост се обновява от нашите въпроси. Богданов търси в големите текстове на древните гърци значима перспектива за настоящето, която да ни помогне да опознаем по-добре самите себе си“ (Luri 2010: 11). Втората книга е „*Reading and its Functioning. From ancient Greek literature to any one world*“ (2010, „Четенето и неговата работа. От античната гръцка литература до всеки един свят“), издадена в Берлин от издателство „Oetz Berlin Verlag“.

Книгите, които се свързват с работата на Богдан Богданов като класически филолог, познавач на старогръцката литература, философия и култура са „*От Омир до Еврипид*“ (1971), „*Омировият епос*“ (1976), „*Романът – античен и съвременен*“ (1986), „*История на старогръцката култура*“ (1989), „*Орфей и древната митология на балканите*“ (1991), „*Старогръцката литература*“ (1992), „*Литературата на елинизма*“ (1997), „*Мит и литература*“ (1998), „*Промяната в живота и текста*“ (1998), „*Разказ, време и реалност в старогръцката литература*“ (2012). В тях той още от самото начало започва да изгражда един вид „подвижна методология“, която представя като търсене на смислов режим на многозначност. Всеки път темата за човешкото говорене трябва да се свързва с друга тема, за да може да се достигне до редове от променими значения-неща, в противен случай се работи не с философски, а с речеви инструменти за познаване. Големата тема в изследванията му е

разбирането-правене, положено в *протичането* – което в литературата е поредицата от моменти, свързани в сюжет, но такова е и самото живеене, за което литературата и философията правят модели на реалност. В късните си изследвания Богдан Богданов прибегва до една голяма замяна – на мястото на протичането поставя т.нар. „фон за цял свят“. Преобразуването на съществуващата реалност в модел откъсва реалността от нейната конкретност и позволява тя да се ползва инструментално за разбиране, но и за пораждаване на все още несъществуваща реалност.

Според Богдан Богданов всяка методология носи в себе си определено лична история и изпитани от автора влияния. Тази „лична история“ прибавя към научните речи различна доза сюжетност, която е по-имплицитна от сюжетността на литературата, но ако тя бъде осъзната, именно чрез нея могат да се интерпретират реалностите на всякакви текстове и протичания, които иначе биха останали незабелязани. Няма нещо, което да няма екзистенциална страна. Именно поради тези причини философските подходи на Богдан Богданов държат да се помни, че термините не могат да се откъснат от режима на неустойчиво означаване, характерен за всекидневното говорене, и за да се справим със смисловата реалност е необходимо, подобно на всекидневната реч, да се работи със смяна на парадигмите. Така Богдан Богданов съставя свои изследователски подходи, които през различни периоди са определящи за неговата методологията, но и взети заедно представят една по-цялостна картина на неговата философия.

Интерпретативна антропология

Тя се появява в книгата „Европа – разбираана и правена“: „Вътрешната грижа на моята антропология е индивидът да не остане без човешка общност и обективен свят“ (Богданов 2001: 95), съотнасяйки отделния човек и общността, оформяйки още една реалност – тази, че човекът е *недостатъчност* – също както и винаги правещата се реалност. Интерпретативната антропология няма за цел да съобщава общовалидни истини, защото те винаги са зависими от една „тук и сега“ – ситуация, нейната голяма парадигма е винаги средство за означаване, недовършеност и сложен знак. В интерпретативната антропология на Богдан Богданов текстовите протичания правят същото, каквото правят всички жизнени протичания – произвеждат смисъл.

Теория за авторските парадигми

Една от конкретните схеми за интерпретация, която Богдан Богданов използва, е т.нар. „теория за авторските парадигми“ (Богданов 2005: непубликувани записки). Тази схема свързва екзистенциалната

ситуация, интерпретативната антропология и фигурата на разбиращия. Историята на мисленето е „история на сменящи се антропологии“, като особеното е, че трябва да се осъзнават парадигмите в нашата собствена среда, защото животът е стремеж към „по-ефективни съчетания от парадигми“. Тази теория е насочена към по-общото на разбирането и се явява като предварителна разработка на темата за духовното и биологичното, която намира място в „Отделно и заедно“ с преодоляването на опозицията субект-обект и по-късно е развита в „Текст, говорене и разбиране“, в която пък се преодолява опозицията дух-тяло.

Платоновата диалогична херменевтика

В „Текст, говорене и разбиране“ Богдан Богданов определя методологията си като „Платонова диалогична херменевтика“ (Богданов 2014: 163). Началото на тази методология обаче е поставено още в предговора на втория том на Платоновите диалози „Философско съдържание и художествена форма в диалозите на Платон“, в който се представя експлицитно даденото в диалозите разбиране за философия като разбиране на „знание освен като конкретно, отнасящо се до някаква област, се разбира и като нещо всеобщо, обхващащо всички видове знание. Очевидно този смисъл е зърното на по-късното специализирано значение на думата философия. Но както много други понятия, които пазят в текста на диалозите и битовите си значения, „философия“ у Платон като един вид привързаност към знанието означава определена житейска позиция. Тъй че в думата са неразривно свързани понятието за висшата област на знанието и идеята за типа човешко поведение, което го прави възможно, или, казано по друг начин, свързани са теорията и практическата нравственост, метафизиката и антропологията“ (Богданов 1982: 13).

В „Разказ, време и реалност в старогръцката литература“ Богдан Богданов поставя въпроса дали структурата на сократическия диалог трябва да се търси в собствено диалогичната част, занимаваща се с определена тема, или, по-широко, в отношението между нея и репрезентирането на пораждаща се и протичаща ситуация на разговор“ (Богданов 2012: 373), прешпитайки парадигмите на словото и на реалността. В „Текст, говорене и разбиране“ Богдан Богданов се връща към т.нар. „диалогична херменевтика“, въвеждайки основни модели за разбиране като екзистенциалната ситуация, фон за цял свят-реалност, чрез които конструира двете страни на доброто разбиране на което и да е нещо – то трябва да бъде конструирано екзистентно, но на фона на цял свят-реалност.

Диатрибно говорене

В повечето случаи Богдан Богданов определя тази методология като „диатрибна реч“ (Богданов 2014: 9), защото този тип говорене е *наджанрово* и *надпрактическо*. Диатрибната реч приема и коментира естествената синонимия на понятията и не прикрива ограниченията на личния опит. Диатрибното говорене идва като един вид наследник на диалогичната херменевтика, така както и диатрибата е вид диалог, който обаче е вътрешнодиалогично разговаряне с фиктивен събеседник. Диатрибното говорене означава „че тази реч е ситуация на казване, която в други случаи би била друга“ (Богданов 2012: 436).

Редовото говорене и действие

Преди да представи редовото говорене като методология, Богдан Богданов конструира модела на прагматическото говорене в есето „За говоренето като действие“ (Богданов 2014: 123). Прагматическото говорене преходява от една към друга ситуация, от една към друга гледна точка подобно на т.нар. „дълго говорене“. То следва модулната логика на „всекидневното говорене“, но за разлика от него то протича съзнателно. Тази съзнателност е присъща и на науката, но само че в другата посока – в посоката на „краткото говорене“, което спира в ситуацията на света-значение. Така по отношение на спирането и продължаването прагматическото говорене се пресича с всекидневното говорене, а по отношение на осъзнаването и неосъзнаването то се пресича с научно-философското говорене. Ползвайки говоренето, което не се е отделило от разбирането, вярването, правенето, Богдан Богданов культивира прагматическото говорене не на фона на литературните текстове, а на по-реалния, но по-невъзможно да бъде наблюдаван текст на реалното човешко съществуване. Връзката между продължаващото рефлектиране и говорното проектиране е важна, защото, когато рефлектирането спре в по-точна истина, говоренето продължава. Същинската методология на редовото говорене означава „подобреното с научно-философски идеи всекидневно казване на нещо“ (Богданов 2016а: 270).

Една нова „екзистенциална“ теория

За да има *събитийност-случване-правене-време*, „екзистенциално-стга“ в методологията на Богдан Богданов използва отношението между конкретното тук и сега ситуацията с идеята за по-големия цял свят, а това само по себе си влиза в отношение с най-различни други парадигми. Най-важна е парадигмата на *проектирането-правене*, отнасяща „е“ към „трябва“, която от своя страна е свързана с преминаването минало-сегашно-бъдеще. Като „екзистенциална“ тази ситуация се представя при отнасянето на едно конкретно към едно общо.

Биологичният текст – дългият разказ за краткия живот

Отделният човек спрямо гените е същото, каквото е отделният текст спрямо дискурсите – „поместване на актуалното свое в неактуалната не негова схема на вече казаното от дискурсите, които ползва“ (Богданов 2014: 114). Два гoлеми дискурса – на репрезентирането и на рефлексивизирането, водят именно до протичане-моделиране на промяна, водеща до благо с примерен смисъл – до идеята за *разказ-история-сюжет* – типичен за литературния дискурс. Този дискурс е типичен за самата реалност така, че чрез своето пребиваване в своя контекст човек може да разбира, като добре се настани в дискурсите, които го пренасят като гени. „Цялото човешко“ е равно на „собствено моето“ може да се каже както за отношението текст-разбиращ, така и за генетичната памет (Богданов 2014: 36).

Жанровата практика

В „Разказ, време и реалност в старогръцката литература“ Богдан Богданов казва, че понятието „оригинален смисъл“ винаги се разколебава от контекста. Науката и философията се стремят към максимална еднозначност – например чрез използване на един мъртъв език – латинския, за да се назовават понятията – и по този начин да се спират и да не им се позволява да се развиват, тъй като няма как един език, който вече не функционира, да се свърже с *конкретна ситуация*, която да промени смисъла му. Но освен конкретната ситуация, която Богдан Богданов залага още в основата на диатрибното говорене, има и още нещо, което може да породви двусмислия – *образите-представи*. Образите-представи – „човешки представи и емоционални нагласи“ (Богданов 2012: 155), са причината човешките казвания да са в още по-висока степен устроени напластено, защото те не съвпадат със съпровождащите ги казвания. Така се предизвиква търсенето на нов тип жанр, който използва *преплитането* на различните речи, дискурси и парадигми, за да прави модели, които могат да се прилагат към една или друга ситуация на разбиране така, че това да продължи в правене. Новият жанр не остава при разбирането на жанровете като извършени практики, а като извършващи се практики, които способстват и за други вършения.

Книгите на Богдан Богданов върху старогръцката литература и култура по един последователен начин изграждат и неговата собствена философия. Не е случайно, че последното преведено от него произведение от старогръцки език, за което посмъртно получава наградата на цялостен принос от Съюза на преводачите в България, е именно „Диатриби“ на Епиктет. Това, което Богдан Богданов избира в старогръцката литература, са текстовете свързани със зараждането и

израза на различни *философски форми* – от възприемането на света от епоса, през философския диалог, до говоренето към себе си и излиза на диатрибата като говорене към друг, който може да не е само този, който се намира тук и сега.

Ако първата книга на Богдан Богданов „От Омир до Еврипид“ (1971) има предимно популяризаторска мисия да внедри старогръцките автори и техните текстове в едно трудно идеологическо време, чрез образите на Ахил и Хектор, Одисей, Прометей, Антигона, Медея, без те да се подведат експлицитно под общия образ на бунтаря, то в „Омировият епос“ (1976) вече може да се говори за началото на теория – *теорията на устната реч*, която присъства в цялата философия на Богдан Богданов. Устността е предмодел, обособяващ особеностите на епическия спомен, който „деформира фактическата истина в името на определени примерни положения, на които държи повече. По този начин реалната история се превръща в мит, в който съжителстват непротиворечиво факти от различен разред и различни времена“ (Богданов 1996: 55). „Илиада“ и „Одисея“ са начало в откриването на примерен смисъл.

В „Литературата на елинизма“ (1979) в разделите „Историческа епоха и общество“, „Елинистическата култура“, „Литература и литературен живот“, „Театърът и драмата“, „Малките поетически форми“, „Епосът“, „Прозата“ са разгледани в пълнота страни от обществения и частния живот. В книгата за първи път се появяват моделите на т.нар. по-късно от Богдан Богданов „културни практики“. Изследването им тук е представено чрез темата за *любовта*: „Любовната тема, така характерна за елинистическата литература, е нещо като език, като мит, посредством който се конципира вътрешният живот на човека“ (Богданов 1997: 35). Любовта като философска тема в изследванията на Богдан Богданов е важна, защото тя я първото надхвърляне на отделното човешко същество към другото, а оттам и към общността.

След доста дълго прекъсване, следващата книга на Богдан Богданов е „Романът – античен и съвременен“ (1986). Вероятно водена и от стремежа да избегне санкциите на тогавашната идеологическа цензура тази книга прокарва линия на връзка от старогръцката литература към западноевропейския роман, започвайки от античните романи и стигайки до Сервантес, Стендал, Флобер, Марсел Пруст и дори до Кафка. Богдан Богданов има пред очите си примера на своя баща – Иван Богданов, който умело успява да преодолява бариерите на тоталитарната идеология в областта на литературата и философията и да съхранява за публиката непреходни културни ценности.

През 1989 г. излиза книгата „История на старогръцката култура“, чието съдържание е структурирано в две части – „Теоретичните предпоставки за научната история на старогръцката култура“ и „Опит

за история на старогръцката култура". Тази книга се отличава с особено богат фактически материал. В малко по-късната книга „Старогръцката литература“ (1992) обаче, наред с представянето на Херодотовата история, речите на Демостен, разговорите със себе си на Марк Аврелий, писмата на Юлиан, Богдан Богданов изработва едно определение за култура, което ще използва в цялата си философска дейност: „културата е непременно съзнание за бъдещ момент, за който правя нещо и в който нещо предстои“ (Богданов 1992: 64). Именно в тази книга той за първи път говори за т.нар. „вторични речи на културата“, които са вид културни практики като тази, по силата на която старогръцката философия развива темите за словото, любовта и държавата. На тази основа Богдан Богданов създава методиката, според която константното положение на определени трайни характеристики, които остават непроменени в хода на времето, са един вид *вторичен език на културата*, който определя нейните „речи“.

Темата за държавата и за обществения човек, която в старогръцката литература и философия е вторична реч на културата, в изследванията на Богдан Богданов се проявява в интерпретациите на Херодотовите разкази за царе в „История“ и в епиките на Пиндар. Тя намира място и в книгата „Орфей и древната митология на Балканите“ (1991). Тази книга съдържа три части „Гръцкият орфизъм и проблемите на традицията“, „Орфей – героят посредник“, „Митологията на древните траки – една реконструкция“. В „Орфей и древната митология на Балканите“ Богдан Богданов прави интересно преобръщане на парадигмата, говорейки за възприемането на човека в трагедиите на Софокъл – „наличието на висок представящ общност герой в тях, винаги страдащ поради това представителство и затова в състояние да означае не само общност, но и всеки човек и значи нарушаващо митологическото разбиране за герой“ (Богданов 2016b: 24).

„Мит и литература“ (1985) е една от най-важните книги на Богдан Богданов. От нея тръгва философската идея за примерното положение, което позволява от общото да се реализира отделното частно случване. Такова е и определението за литературата тук: „Литературата се поражда като че ли от срещата на общо положение и действителност“ (Богданов 1998: 243). В книгата започва и друга важна идея – тази за „втората устност“, която се проявява около историческата проза в античния свят, след „първата устност“, която е епосът: „Ако документалната проза е новото, на което се улавят разнообразни действителни факти, реториката е сигурното средство за духовно рационално осмисляне на тези факти, за снабдяването им с концепция“ (Богданов 1998: 217). Реториката като втора устност е тази, която предизвиква *аналитичност* в историческата проза като форма на най-тясно свързан с фактите дискурс.

Един вид вододелната книга на Богдан Богданов е „Промяната в живота и текста“ (1998) с две части, които ясно означават новите изследователски пътища, към които той ще се насочи – „С лице към Европа“ и „В търсене на принципа“, включващи текстове за комунистическата епоха, демокрацията, отвореното общество, индивидът и обществото, висшето образование. Книгата е посветена на трудностите на преобразуването чрез реторичната аналитичност, която Богдан Богданов вече е разработвал в „Мит и литература“.

През 2012 г. излиза и най-мощното изследване на Богдан Богданов в областта на класическата филология „Разказ, време и реалност в старогръцката литература“. Книгата представлява не само завръщане към класическите текстове, но и естествено сливане на неговите философски идеи и тълкувателски открития в античните текстове: „Литературата не е нещо друго спрямо мисленето. Тя мисли, но като наслаждава и редува различни форми на показване-представяне. В редица случаи това е нейното предимство пред по-прякото редово, научно и философско изразяване. Оттук и моето уважение и към литературата, но и към редовото всекидневно говорене-казване“ (Богданов 2012: 11).

Именно в тази книга Богдан Богданов заменя *протичането* като изследователски инструмент във философските си теории с идеята за „фон за цял свят“, защото реалността е за някой, който я прави, но това, което постоянно се забравя в разбирането, е, че реалността е и за друг – вътрешен или външен, постигащ общото или уголемяващ, но винаги надхвърлящ – не само протичащ.

Богдан Богданов като философ

От казаното до момента би трябвало да е станало ясно, че през целия си път на преподавател, изследовател, преводач, обществен деец, основател на университет и администратор Богдан Богданов неизменно е бил близо до философията. Несъмнено във връзка със своята главна университетска специалност класическата филология той е познавач на философията на древния свят. Няма как да бъдеш добър преводач на някои от най-сложните диалози на Платон („Федон“, „Федър“, „Теетет“, „Софистът“ и др.), на „Характери“ на Теофраст, на „Към себе си“ на Марк Аврелий, на „Диатриби“ на Епиктет без да имаш дълбоко разбиране на философските идеи на античността.

Богдан Богданов познава отблизо философията на нашето съвремие. Той не само е отлично информиран за идеите на водещите съвременни философи от различни школи и направления, но и интегрира тези идеи по самостоятелен и независим начин в своето собствено мислене, използвайки много от тях в изследванията си по културология, литературна теория и история и социална антропология. С особена сила това важи за идеите на структурализма, херменевтиката, прагматизма

и съвременната философия на езика. Освен това Богданов има редовни и интензивни контакти с българската и международната философска общност. Макар да не смята себе си за философ по професия, той винаги е добре дошъл на различни философски форуми, има свой запомнящ се принос към дискусиите между философите и си беше спечелил тяхното уважение.

През последното десетилетие от живота си в поредица от четири книги Богдан Богданов развива по свързан и последователен начин набор от философски идеи, които до този момент се срещат малко или много фрагментарно разпръснати в различни негови публикации, писани по конкретни поводи. Става дума за книгите „Отделно и заедно“, „Минало и съвременност“, „Текст, говорене и разбиране“ и „Думи, значения, понятия и неща“. Всички те съдържат поредици от сравнително къси текстове, които Богданов нарича „научни есета“. Кратката форма на „научното есе“ е избрана от автора, защото тя според него най-добре кореспондира със съществена особеност на човешкия живот, а именно, „че живеем в редуващи се ситуации“ (Богданов 2005: 6). Както подобава на научните текстове, всяко от есетата има главна тема. Тази тема обаче никога не е изолирана от много други теми както във всяка отделна жизнена ситуация се срещат и преплитат различни потоци на живота. Формата на есето в очите на Богданов е подходяща да се каже нещо определено по даден въпрос и същевременно да не се губи нищо от сложността на разсъждението.

„Отделно и заедно“ (2005) съдържа четиринадесет есета, подредени в четири раздела. Книгата завършва с поредица от философски фрагменти, някои от които служат за ключ към идеи, развити в предшестващите есета. Главната тема на книгата е отношението между човешкото живеене и мислене. Тя е разработена въз основа на много широк набор от разнородни мотиви и идеи от атическата трагедия до психоанализата на Фройд и съвременната интернет-култура. Авторът посочва още в самото начало на книгата своята главна цел: „да размия границата между човешкото и животинското отделно и заедно, както и да вкарам във флуидната бинарност на метафората развиващото се при всяко биологично съществуване подобно колебаене“ (Богданов 2005: 6). За изходна точка се взема философско-антропологичното твърдение, че човешката форма на живот, подобно на тази на висшите бозайници, е индивидуална и в същото време колективна – хората живеят и отделно, и заедно. Богданов изследва различни страни на специфичния за хората начин да бъдат отделно и заедно като грижливо внимава – напълно в разрез с една могъща философска и религиозна традиция – да не поставя човека в изключително и привилегировано положение спрямо другите живи същества. Не е чудно, че когато говори за човека той предпочита да използва формулата „човешко

същество“. Има два специфични за хората начина да съществуват отделно и заедно – чрез езиковата комуникация и чрез съзнанието за времето. Действайки чрез езика по отношение на другите, хората изявяват и осъзнават себе си като индивиди, но наред с това, доколкото езикът не е индивидуално притежание, а общо достояние, те са в изначална и непреодолима общност с другите. Благодарение на паметта хората имат съзнание за време, което им позволява да видят себе си в реда на възникването и изчезването както на поколенията, така и на ситуациите в собствения им живот. Драмата на човешкото съществуване се разиграва благодарение на напрежението между тягата към индивидуализиране и изолиране от другите и противоположния стремеж към приобщаване и съединяване, еднакво присъщи на „човешкото същество“. Мислене и живеене според Богданов са неразделни и живеенето винаги слага своя отпечатък върху мисленето. Една от упоритите химери, които преследват философите, е тази за чистото, свободно от следите на живеенето мислене. Нещо повече, в известен смисъл тази химера се е превърнала в идентификационен признак на самата философия – философът вижда особена интелектуална привилегия спрямо другите хора в това, че може да отделя мисленето от живеенето. Богданов отхвърля тази претенция. „Лошо е да се преувеличава разликата между философите и редовите хора. Те също се занимават с универсалии – само че косвено и непоследователно. Там е въпросът – да не би това да е по-ефективното занимаване с универсалии“ (Богданов 2005: 343).

„Минало и съвременност“ (2010) е сборник от двадесет и две есета, писани през периода 1995 – 2010 г. Повечето от тях са възникнали въз основа на устни изказвания, правени от автора на различни научни форуми по различни поводи и пред различни аудитории. Ситуативният начин на възникване на есетата обяснява тематичното многообразие на книгата. И тук то е впечатляващо – от сравнението между кукерските игри и Дионисовите празници до съвременните медийни настроения, от разбирането за религия и изкуство у Пиндар до глобализацията, от Аристотеловата „Политика“ до общото разбиране за култура, до културната памет, до теорията на четенето и до общата семиотико-херменевтическа теория за езика. Единството на книгата се гарантира от три неща: стила на автора, неговата специфична методология и няколко общи идеи.

Стилът на есетата се отличава преди всичко с адекватност на темата, на разисквания предмет, на публиката и на ситуацията на говорене. Чрез тази адекватност авторът съществено подобрява научната дискусия като внася в нея понятийна яснота, прозрачност на мисълта и прави видима взаимовръзката между иначе далечни една от друга позиции. Есетата са научни, въпреки че са лишени от външните белези на

научната стилистика на говорене и на писане. В тях няма цитати, препратки към литературни източници, изреждане на чужди концепции и становища, емпирични данни – все неща, които обикновено служат за опори на научната обективност. Единствена гаранция за научността тук е безкомпромисният рефлексивен самоконтрол на мисленето и говоренето. В казаното и написаното от Богданов няма нищо случайно, нищо произволно, нищо недообмислено или недоизречено.

По-горе вече беше отбелязано, че *методологията* на Богданов има различни страни и през различни периоди от творчеството му носи различни наименования. Общо взето обаче Богданов определя своя метод на работа като *семиотико-херменевтичен*. Този метод може да се обобщи в следните няколко положения: 1) Крайната цел на всяко човешко мислене и говорене, в това число и на научното, е разбирането; 2) Самото разбиране не е специфичен вид изолирана интелектуална работа, а неразделна част от живота и от правенето на човешка реалност; 3) Затова разбирането не може да се организира и дисциплинира строго според експлицитни правила, както ни се иска, когато влизаме в ролята на учени, а се реализира в жива човешка реч и живо общуване с хората. В хода на това разбиращо общуване се променят както разбирането, така и самият разбиращ; 4) По тази причина не е възможно да се прокара отчетлива граница между всекидневната, спонтанна и недисциплинирана човешка реч, от една страна, и научната, терминологично оформена реч, от друга; 5) Всяко мислене-говорене едновременно разграничава и оприличава. Поддадем ли се на изкушението на прекомерното разграничаване без оприличаване, ставаме жертви на опасността от „реифициране“ на понятията, с които си служим; 6) Начинът да се предпазим от тази опасност е да държим будно съзнанието си за това, че има разлика между нашето говорене за нещата и самите неща; 7) Истините, които постигаме, не са само и просто истини за това, какви са нещата сами по себе си („референтна истина“), но и истини за това, какво в схемите на нашето мислене и говорене прави изобщо възможно да се отнасяме към нещата мислещо („парадигмална истина“), истини за конкретната ситуация, в която мислим и говорим („ситуативна истина“) и най-сетне истини за нашите идеални представи за нещата, тоест за това какви искаме да бъдат тези неща („модална истина“).

Общите идеи, развити в книгата, изглеждат така: 1) Доколкото са живи същества, хората споделят редица свои характеристики и прояви с други видове живи същества. Биологичното у човека действа дори и там, където изглежда, че то е снето изцяло в културата. 2) Хората са непълни, несвършени, неустановени и зависими в своето съществуване от природата и от другите хора, същества. Ето защо към тяхната форма на живот в еднаква мяра принадлежат както индивидуалното, така и

колективното. Колективното присъства в индивидуалното така както индивидуалното присъства в колективното. 3) Хората са изменчиви същества, техният живот е поредица от състояния и преходи към нови състояния. Заедно с това обаче хората са същества, които се променят, оставайки си същите – човешките индивиди и човешките общности имат свои идентичности. 4) Тъй като обаче тези идентичности са крехки, уязвими и нестабилни, те се нуждаят от специални усилия за своето съхраняване и поддържане. Огромна част от дейните усилия на хората имат за цел стабилизирането на тези идентичности. Повече или по-малко трайните човешки общности – естествени или виртуални, обществените институции, религиите с техните ритуализирани форми на колективен живот, митовете, празниците, формите на колективната памет – изпълняват функцията да придават опора и стабилност на човешкото съществуване. 5) Самите форми на колективен живот обаче, макар и в различна степен, също са белязани от знака на изменчивостта. Подобно на индивидите човешките общности в равна мяра се движат както от стремеж да останат себе си като се затворят себе си, така и от стремеж да се променят като се включат в други общности или се свържат с други общности. 6) Може би най-важната отличителна черта на нашата епоха е тенденцията към нарастване на подвижността и изменчивостта на индивидите и на човешките общности. Това в известен смисъл е тенденция към по-пълно реализиране на потенциала на човешкото. „Да си човек – пише проф. Богданов – означава постоянно да ставаш друг било със свързване, било с отвързване, като се свързваш с други хора, предмети, идеи, ценности или като се отвързваш от други хора, предмети, идеи и ценности“ (Богданов 2010: 314). Приемем ли тези две констатации, лесно ще направим заключението, че в нашата епоха свободата, мислена множествено като набор от конкретни свободи, е по-голяма и по-пълна, от тази, която познаваме от по-ранни исторически времена. 7) Но макар в нашата епоха свободата да изглежда по-голяма отколкото в миналото, тя нито днес, нито някога в бъдещето може да бъде пълна. Като хора ние мъкнем със себе си товара на миналото – миналото на собствения ни индивидуален живот, миналото на общностите, към които принадлежим и към които се присъединяваме, миналото на самото ни биологично съществуване и в края на краищата миналото на планетата, която обитаваме.

„Текст, говорене и разбиране“ (2014) съдържа шестнадесет есета. Както авторът сам заявява, в съдържателно отношение по-важни са отделните есета, докато цялото на книгата е по-скоро техен фон. Този фон обаче постепенно се е превърнал в „подмолен научен трактат“ (Богданов 2014: 7). Авторът не е позволил този трактат да се изяви като истински научен трактат, защото съзнателно успява да избегне внушението, че това, за което става дума в книгата, е наука. То обаче

несъмнено е философия, и то особен вид философия. По цел и предмет става дума за *философска антропология*. Както в „Отделно и заедно“ и в „Минало и съвременност“, Богданов търси характеристика на основните проявления на човека, които определят облика на „човешката ситуация“ или на човешката форма на живот. Това е една *херменевтическа философия*, доколкото далечната цел на мисленето и изследването е разбирането. Разбирането е и неговото главно средство. Непременно трябва да се добави – това е оригинална, недогматична философска антропология и доста неконвенционална херменевтическа философия. Главното философско-антропологическо твърдение, което пронизва и обуславя по-частните твърдения в книгата, може да се формулира така: човекът е *говорецо-правецо-мислецо-разбиращо същество*. Това единство на говорене, правене, мислене и разбиране се оглежда, обсъжда, разглобява и сглобява наново в отделните есета на книгата като авторът, демонстрирайки цялата вътрешна множественост, диференцираност и изменчивост на всяка от тези дейности, не престава да изгражда и поддържа убеждението, че те образуват единство. Водещо в този комплекс е говоренето, по-специално т.нар. „редово говорене“. Човешкото говорене е разнообразно. То варира по тема, цел, ситуация, форма, говорител, слушател и пр. „Редово говорене“ е обозначение на вид говорене изобщо – то е говорене, на което са присъщи общите характеристики на всеки вид говорене. Редовото говорене се отличава с две особености – едната е, че то се отнася за външни предмети, а другата, че създава отделни словесни предмети – корелати на външните. Така се получава особено удвояване на реалността. Една от магистралните критични тези на автора е изискването за различаване на външните от езиковите предмети. Магистралната афирмативна теза е тезата за „съставянето на словесен предмет“ (Богданов 2014: 205). Мисленето е по-малко разчленено вътрешно говорене, а мисленето-говорене е неразделно свързано с правенето, доколкото назоваването и определянето на външните предмети е същевременно и проект за тяхното променяне. Разбирането се реализира в говоренето. Общото име на онова, което подлежи на разбиране, е „смисъл“. По-старата философска традиция на Платон и Аристотел отъждествява смисъл и същност. Ето защо разбирането се мисли като схващане на същността на предмета, тоест на общото в него. Според една съвременна философска теория за разбирането обаче смисълът се схваща функционално като причина, цел и връзка с други неща, ситуация и дори връзка със света като цяло. Разбирането се реализира чрез използването на множество готови „схеми-парадигми“. Оригинална теза на автора е, че при говоренето и разбирането хората използват множество парадигми едновременно.

Подобно на предходните книги и последната книга на Богданов „Думи, значения, понятия и неща“ (2016) представлява сборник от есета – този път петнадесет на брой. Методът и тук е *семиотическо-херменевтичен*. Главните положения на този метод са познати от по-ранните книги: 1) Крайната цел на всяко човешко мислене и говорене е *разбирането*. 2) Самото разбиране е неразделна част от правенето на човешка реалност. 3) Затова разбирането не се организира според експлицитни правила, а се реализира в живо човешко общуване. 4) В това разбиращо общуване постоянно се променят и разбирането, и самият разбиращ човек. 5) Не може да се прокара граница между всекидневната и терминологично оформената научна реч.

В тази книга Богданов продължава да разработва някои от своите ключови философско-антропологични идеи. И тук водещото твърдение е, че човекът е *говорецо-правецо-мислецо-разбиращо същество*. И тук границата между природното, биологичното у човека не е отчетлива. И тук хората се разглеждат като несъвършени и неустановени и същества като към тяхната форма на живот в еднаква мяра принадлежат както отделното, индивидуалното, така и колективното. Нов момент в тази книга обаче е извеждането на преден план на категорията „протичане“. Хората са изменчиви същества и техният живот е поредица от състояния и преходи към нови състояния – животът е *процес* или „протичане“. Заедно с това обаче хората са и същества със свои идентичности. Да си човек според Богданов означава постоянно да ставаш друг като се *свързваш* с други хора, предмети и идеи или като се *отвързваш* от други хора, предмети и идеи. Херменевтическата философия на Богдан Богданов е в основата си *философия на говоренето*. Тя се основава на едно последователно активистко разбиране за езика, в края на краищата с езика се прави реалност. Това разбиране обаче има очевидно концептуално ограничение – то подценява *слушането* като конститутивен елемент на езиковата комуникация.

След средата на 90-те години Богдан Богданов посвещава огромна част от времето си на строителството и управлението на НБУ. Тук той намира поле за реализация на определена образователна философия. Тя е развита в книгата му „Университетът – особен свят на свободата“ (2006). Образователната философия на Богданов е формирана въз основа на богатите му познания за историята и настоящето на висшето образование и на собствения му опит на университетски преподавател и администратор. Според нея университетското образование се осъществява не за да отговори на нуждите на държавата или на икономиката, а заради *личността* на самия студент. Студентът е центърът, около който се организира университетската институция. Целта е чрез външно въздействие да се постигне личностна независимост на студента и способност за отговорно професионално и гражданско

поведение в сложна и изменчива среда. За тази цел студентът трябва да се научи да избира сам и да носи последствията от своите избори. В материално отношение университетската среда трябва да бъде максимално удобна, а в психологически и социален план – максимално дружелюбна към студентите. Преподавателите и администрацията са длъжни да създават и поддържат тази среда, те не са началници, а партньори на студентите. Образованието е успешно само когато се осъществява в жив процес на *изследване* и може да се реализира само в подвижни и отзивчиви преподавателски общности, които са в постоянен диалог със студентите и помежду си. Тези общности образуват по-голямото университетско общество, основано на *общия образователен идеал* за независим и отговорен човек; на споделени ценности като уважение, доверие, отговорност, почтеност, лоялност безпристрастност, инициативност, откритост, толерантност, справедливост, на зачитането и насърчаването на разнообразието; на готовността и способността за сътрудничество; на отговорността към благополучието на съвременното българско общество и на волята то да се промени и изгради като демократично общество от свободни и отговорни хора.

* * *

В продължение на много години Богданов полага усилия за формирането на модерно университетско общество в НБУ, което да бъде нещо като прототип и модел за подражание на по-голямото българско общество. Придобилите голяма популярност общоуниверситетски семинари, водени от него в НБУ през последните петнадесетина години, се превръщат в един от най-важните форуми на това общество. Най-вече чрез примера на самия Богданов тези семинари бяха призвани да реализират идеалната цел за отвореност на научното знание и сътрудничество между науките отвъд техните дисциплинарни граници, да насърчат интелектуалната смелост при овладяването на нови проблеми, да приучват към разбираемо и реторически ярко представяне на сложни и абстрактни научни теории.

Семинарите се провеждат неизменно всяка втора сряда от 18 часа в 409 аудитория, 1 корпус на НБУ. През последните няколко години се обсъждат знаменити антични текстове като „История“ на Херодот, „Държавата“ на Платон, „Политика“ и „Никомахова етика“ на Аристотел. Тези обсъждания стават поле и за изпробване на нови преводи на някои от тези творби. Предмет на дискусия стават и съвременни литературни („Възвисяние“ на Милен Русков и „Физика на тъгата“ на Георги Господинов) и философски („Загадката на здравето“ на Ханс-Георг Гадамер) произведения. Около семинарите се формира устойчива общност от преподаватели и студенти, които с редовното си участие поддържат жива интелектуална среда. След смъртта на Богдан

Богданов НБУ подхвана инициативата за издаване на съхранени материали от семинарите, водени от него през годините. До момента са издадени два тома със семинарни слова на Богданов. Интелектуалното му наследство се пази и чрез поддържането на неговия форум (www.bogdanbogdanov.net) на страницата на НБУ.

По време на семинарите си в Нов български университет, както и във форумите на своя уебсайт, Богдан Богданов често изразява това, от което може да се състави живият образ на неговото разбиране за *философията*: „началото на всяка философия е постоянното осмисляне“ (Богданов 2019: 66), „истинското философстване е това, в което ти се отърваваш от малкото „себе си“ на индивидуалността и се свързваш“ (Богданов 2019: 46), „твърденията от този тип, които ние ги смятаме за някакви философски определения, в същото време представляват и екзистенциални ситуации“ (Богданов 2019: 82). Това негово мислене за философията определя и неговата биография. В нея преподаването на старогръцка литература и култура достига такъв изследователски обхват, че от философията се раждат неговата гражданска позиция и обществена дейност.

Цитирана литература

- Богданов, Б. 1982, Философско съдържание и художествена форма в диалозите на Платон // Платон, *Диалози*, Т. II, София: „Наука и изкуство“.
- Богданов, Б. 1992, *Старогръцката литература. Исторически особености и жанрово многообразие*, София: „Просвета“.
- Богданов, Б. 1996, *Омировият епос*, София: „Отворено общество“.
- Богданов, Б. 1997, *Литературата на елинизма. Културно-социологическа и жанрова характеристика*, София: „Наука и изкуство“.
- Богданов, Б. 1998, *Мит и литература*, София: „Хемус“.
- Богданов, Б. 2001, *Европа, разбираана и правена*, София: „Планета 3“.
- Богданов, Б. 2005, *Отделно и заедно*, София: „Планета 3“.
- Богданов, Б. 2010, *Modelos de realidad. Desde la lectura de los clásicos. Presentación Gregorio Luri Medrano*, Colección ONOMA 5, Lugo: AXAC.
- Богданов, Б. 2010, *Минало и съвременност. Научни есета*, София: НБУ.
- Богданов, Б. 2012, *Разказ, време и реалност в старогръцката литература*, Пловдив: „Жанет 45“.
- Богданов, Б. 2014, *Текст, говорене и разбиране, Есета*, Пловдив: „Жанет 45“.
- Богданов, Б. 2016а, *Думи, значения, понятия и неща*, София: НБУ.
- Богданов, Б. 2016б, *Орфей и древната митология на Балканите*, София: „Изток-Запад“.
- Богданов, Б. 2018, *Семинари. Литература, текст и разбиране (2009-2010 г.)*, Т. 1, София: НБУ.
- Богданов, Б. 2019, *Семинари. Платоновият „Федон“ (2010-2011 г.)*, Т. 2, София: НБУ.

Библиография

(пълнен списък на произведенията и преводите
на Богдан Богданов по години)

Книги: *От Омир до Еврипид, студии и анализи по старогръцка литература* (София, 1971, 1993, 2001); *Омировият епос* (София, 1976, 1996); *Литературата на елинизма. Културно-социологическа и жанрова характеристика* (София, 1979, 1997, 1999); *Мит и литература. Типологични проблеми на старогръцката литература до епохата на елинизма* (София, 1985, 1998); *Романът – античен и съвременен. Опит върху поетиката и социологията на античния и западноевропейския роман* (София, 1986); *История на старогръцката култура. Теоретичен поглед* (София, 1989); *Орфей и древната митология на Балканите* (София, 1991, 2016); *Старогръцката литература. Исторически особености и жанрово многообразие* (София, 1992); *Двете благополучия. Размишления с лице към Европа* (София, 1995); *Промяната в живота и текста. Реторични есета за трудностите на преобразуването* (София, 1998); *Европа, разбрана и правена* (София, 2001); *Отделно и заедно* (София, 2005); *Университетът – особен свят на свобода /Статии, студии и слова/* (София, 2006); *Култура, общество, литература /Текстове по културна антропология на античността, съст. О. Тодоров/* (София, 2007); *Минало и съвременност /Научни есета/* (София, 2010); *Разказ, време и реалност в старогръцката литература* (Пловдив, 2012); *Текст, говорене и разбиране /есета/* (Пловдив, 2014); *Думи, значения, понятия и неща /научни есета/* (София, 2016); *Семинари /слова/, Т. 1. – Литература, текст и разбиране /2009-2010/* (София, 2018), Т. 2 – Платоновият „Федон“ /2010-2011/ (София, 2019).

Reading and its Functioning. From ancient Greek literature to any one world (Berlin, 2010); *Modelos de realidad. Desde la lectura de los clásicos* (Madrid, 2010); *Penser et Construire L'Europe. Trad. du bulgare* (Paris, 2015).

Студии, статии, доклади: Криза на класическото съзнание в трагедията на Еврипид // *Трудове на ВПИ „Братя Кирил и Методий“*, Велико Търново, Т. II, 1964/65; Мирогледът на Лукиан от Самосата в неговата подземна утопия // *Трудове на ВПИ „Братя Кирил и Методий“*, Велико Търново, Т. III, 1965/66; Енеидата – легенда и действителност // *сп. Родна реч*, бр. 10, 1967; Пълнен стихотворен превод на Есхилевите трагедии (С., НК, 1967) // *сп. Български книги*, бр. 3, 1968; Поглед към съвременната чужда литература // *сп. Български книги*, бр. 9, 1968; Естествената мярка на Софокловата „Антигона“ // *сп. Родна реч*, бр. 3, 1968; „Прикованият Прометей“ на Есхил и символът Прометей // *сп. Родна реч*, бр. 8, 1968; „Илиада“ на Омир – начало и конспект на една култура // *сп. Родна реч*, бр. 2, 1969; „Медея“ на Еврипид и реализмът на човешкото чувство // *сп. Родна реч*, бр. 1, 1971; Мит и митично съзнание в античната класика // *сп. ЛИК*, бр. 26, 26.06.1971; Възприятие за пространство и време в поезията на Омир // *ЛИК*, бр. 29, 17.07.1971; В зората на старогръцката лирика // *сп. ЛИК*, бр. 31, 31.07.1971; Литературното превръщане в творчеството на Кафка // *сп. ЛИК*, бр. 13, 23.03.1972; Реалното и условното чувство в поезията на Сафо // *сп. ЛИК*, бр. 21, 20.05.1972; Човекът ще възтържествува. 75 години от рождението на Фолкнер // *в-к Народна култура*, бр. 44, октомври 1972; За безумието на Дон Кихот – гледна точка на една реалистическа концепция // *сп. ЛИК*, бр. 5, 09.12.1972; Загадките на гръцката митология // *сп. Родна реч*,

бр. 2, 1973; „Като пистолетен изстрел по време на концерт“. 190 години от рождението на Стендал // *сп. ЛИК*, бр. 6, 10.02.1973; Конкретен подход към литературното произведение // *в-к Учителско дело*, бр. 8, 27.02.1973; Писателят, победен от журналиста. 100 години от рождението на Якоб Васерман // *сп. ЛИК*, бр. 12, 24.03.1973; Книгата в античността // *сп. ЛИК*, бр. 26, 30.06.1973; Пиер Гиро (Бележка за автора) // *сп. ЛИК*, бр. 40, 06.10.1973; Първите стъпки на художествената проза. Бележки за късноантичната гръцка повест // *сп. ЛИК*, бр. 42, 20.10.1973; Античният римски роман // *сп. Родна реч*, бр. 9, 1974; Една модерна епоха в границите на античността // *сп. Съвременник*, бр. 3, 1974; Аристотеловата „Поетика“, трагедията и някои съвременни проблеми // *сп. Литературна мисъл*, бр. 5, 1974; Обектив – за културата на елинизма // *сп. ЛИК*, бр. 48, 18.10.1975; Приклучение на духа. 100 години от рождението на Томас Ман // *сп. ЛИК*, бр. 23, 07.06.1975; Суеверие и религия в античността // *сп. Родна реч*, бр. 10, 1975; Сюжетна система, „двойно“ действие и художествено единство в трагедията „Хекуба“ на Еврипид // *ГСУ, Т. LXVIII, 1 – Факултет по западни филологии*, 1974, С., 1976; „Боецът от Маратон. 2 500 години от рождението на Есхил“ // *сп. ЛИК*, бр. 1, 03.01.1976; Омировото изображение // *сп. Родна реч*, бр. 7, 1976; Митът в литературния процес на античността // *сп. Литературна мисъл*, бр. 6, 1976; Естетиката на А. Ф. Лосев и проблемите на литературната история // *сп. Литературна мисъл*, бр. 8, 1976; Една скица върху историята на художествената проза – елинистическата проза // *сп. Литературна мисъл*, бр. 8, 1978; Проблеми на жанра в античния роман за Александър Македонски // *сп. Литературна мисъл*, бр. 8, 1979; Литературният герой преди литературата // *сп. Литературна мисъл*, бр. 10, 1979; Символът Прометей и идеята за прогреса // *сп. Родна реч*, бр. 4, 1979; Астрологията – илюзорна теория на практиката // *сп. Отечеството*, бр. 2, 1979; Естетика и естетически вкус в античния свят // *сп. Лада*, февруари 1979; Орфей и някои проблеми на древната култура по нашите земи // *сп. Проблеми на културата*, бр. 5, 1979; Радетел на българското. 100 години от рождението на Александър Балабанов // *в-к Народна младеж*, бр. 12, 18.01.1979; Орфей и някои проблеми на тракийската митология // *сп. Филология*, бр. 7, 1980; В памет на професор Александър Милев (1904-1980) // *сп. Съпоставително езиковедие*, бр. 4, 1980; Античната преводна литература у нас // *в-к АБВ*, бр. 15, 08.04.1980; Митът в културологията на Ролан Барт // *сп. Философска мисъл*, бр. 2, 1981; Философско съдържание и художествена форма в диалозите на Платон // *сп. Философска мисъл*, бр. 8, 1981; Митът за Орфей и културната традиция – методологически екскурс // *сп. България и светът на вековете*, С., 1983; За идеологията в античната история. Една културна типология у Тукидид // *сп. Философска мисъл*, бр. 11, 1983; Старогръцката литература и нашите съвременни проблеми (Уводна студия, съставителство, редакторство и бележки) // *сп. Традиция, литература, действителност. Проблеми на старогръцката литература в световното литературознание*, С., НИ, 1984; Критиката през античността // *Дружество на естетиките – Информационен бюлетин*, бр. 1, 1984; *Le type thrace dans la mythologie – une tentative de reconstitution // Contribution au IVe Congres international de thracologie. Academie bulgare des sciences. Institut de Thracologie, S., 1984; Съвременна теоретична енциклопедия по митология // сп. Кръгзор*, кн. 1, 1984; „За възвишеното“ като естетика и теория на критиката // *Философска мисъл*, бр. 4, 1985;

За културно-историческата основа на философията или за философията като философстване // сп. *Философска мисъл*, бр. 11, 1985; Фолклор и литература. Опит за съотносително определяне на фолклора и литературата // сп. *Български фолклор*, бр. 3, 1985; Тракийската митология като културен тип – една хипотеза // *Семинариум трацикум*, 1, С., БАН, 1985; Георги Михайлов на 70 години и Библиография на трудовете на Г. Михайлов // сп. *Съпоставително езикознание*, бр. 3, 1985; Антично четене и антична култура // сп. *Проблеми на културата*, бр. 3, 1987; Четенето, писането и литературният текст като проблеми на културата // сп. *Социологически преглед*, извънреден брой, 1987; Стоическата философия като език и идеал // *Философска мисъл*, бр. 10, 1987; Поглед към историята на възгледа за култура // сп. *Проблеми на културата*, бр. 2, 1988; Ролан Барт, митът и обяснението на отказа от обяснение // в-к *АБВ*, бр. 8, 23.02.1988; Човешкото тяло и културата // сп. *Философска мисъл*, бр. 4, 1989, също в сб. *Културното битие на човека и проблемите на обществознанието*, С., 1989; Хомо балканикус // сп. *Съвременник*, бр. 3, 1989; *La premiere epoque moderne* // сп. *Lettre internationale*, 19 hiver 88-89; Университетът – минало, настояще и бъдеще. Историческата форма и традицията // в-к *Народна култура*, бр. 5, 27.01.1989; Античният университет // *Народна култура*, бр. 18, 28.04.1989; А. Ф. Лосев (1893-1988) // сп. *Култура*, бр. 1, 1989; *La guerre du Peloponnese – affrontement de deux types de culture: Studia in honorem Borisi Georov*, S., 1990; Литература, художествен текст и произведение // сп. *Литературна мисъл*, бр. 1, 1990; С лице към Европа // в-к *Култура*, бр. 37, 14.09.1990; Човешкото тяло, индивидът и обществото // сп. *Философска мисъл*, бр. 10, 1990; За нов български университет // в-к *Култура*, бр. 25, 22.06.1990; Между фолклора и литературата // сб. *Поетика и литературна история*, С., 1990; За българската литература и пределите на езика // сп. *Литературна мисъл*, бр. 1, 1991; За стратегиите на философския текст и определимостта на философията // *Философски преглед*, бр. 2, 1991; Един опит за еротизиране на морала // сб. *Ars Erotica*, София, 1992, също в сп. *Сезон*, зима 1998; Университетът – минало и настояще // в-к *Литературен форум*, бр. 51, 22-28.12.1993; Поглед към историята на университетското образование с оглед на висшето хуманитарно образование у нас // сп. *Стратегии на образователната и научна политика*, бр. 3, 1993; Двете благополучия // сп. *Lettre internationale*, 7, 1994; Европа, този обект на желанието // в-к *Литературен форум*, бр. 37, 02-08.11.1994; Словото действие // в-к *Култура*, бр. 26-30.06.1995; Балканската култура и балканският човек // в-к *Култура*, бр. 30, 28.07.1995; *Kultur und Mensch auf dem Balkan // Sudosteuropa Mitteilungen*, 3, 1995; *Lecture et culture – sur les possibilites, au moyen des particularites du mode de lecture antique, de definir les particularites de la culture antique // Studia in honorem Georgii Mihailov*, S., 1995; Празникът в традиционната и модерната култура // сб. *Празници и зрелища в европейската културна традиция през Средновековието и Възраждането. Летни научни срещи Варна '95*, С., 1996; Балканската култура и балканският човек // сб. *Ното balkanicus, Знаковост и културна идентичност*, С., НБУ, 1996, англ. превод *The Balkan and the Balkan Man*; Книжен пазар и демокрация // в-к *Култура*, бр. 3, 19.01.1996; Роли, празници и представления // в-к *Култура*, бр. 14, 05.04.1996; Комунистическата идеология и частното съществуване // в-к *Литературен форум*, бр. 29 и 30, 18-24.09.1996 и 25.09-01.10.1996, също в сб. *Франсоа Фюре и превъплъщението на социалната утопия*, С.,

Дом на науките за човека и обществото, 1997; Висшето образование и дисциплината на идентифицирането // сб. *EFSC*, Т. 2, НБУ, 1997; Отвореното общество като проблем на личността // сп. *Демократически поглед*, кн. 32, лято 1997 (английски превод *The Open Society as a Personality Problem*); *L'ideologie communiste et l'existence privee // Transeuropeenes*, 10 ete 1997; *L'ideologie communiste et l'existence privee // Divinatio, Studia culturologica. Series, Vol. 5, Spring-Summer 1997*; Роли, празници и представления // сп. *Литература*, бр. 14, 1997; По петите на изплъзващия се смисъл // сб. *Безсмъртната вселена*, С., 1998, фр. превод *Sur les traces du sens fuyant*; Европа и културното сътрудничество // *Сборник теоретични текстове*, С., 1998, също в сб. *Страницци и браца*, С., 1999, англ. прев. *Europe and Cultural Diversity*; фр. прев. *Diversite culturelle en Europe*; Разказ и идеология в царските новели на Херодот // сб. *Пол Рикъор. Философията пред предизвикателствата на промените*, С., 1998, също в сп. *Литература*, 19, 1998, фр. превод *Recit et ideologie dans les recits de rois chez Herodote // Divinatio. Series. Studia culturologica, Vol. 6, Spring – Summer 1998*; Празникът, ексцесът и проблемът на българската среда // сп. *Демократически преглед*, кн. 37, есен 1998; Кукерските игри, дионисовите празници и антическият театър и драма // сб. *Театърът като феномен на културната история на Европа. Лятна научна среща Варна '97*, С., 1998; Религия и изкуство в епипикия на Пиндар // сб. *Религия и изкуство в културната традиция на Европа. Лятна научна среща Варна '98*, С., 1999; За „Поетика на ранновизантийската литература“ // сб. *MESEMBRIA*, в чест на С. Аверницев, С., 1999; Класическото образование в България // сп. *Прометей*, бр. 1, 1999; Екстаз и ентузиазъм (За вертикалното моделиране на света и свързаната с него шаманска идеология) // сб. *МИФ-5, Културното пространство*, Т. I, София, 1999; Устойчиво развитие и стратегическо планиране. Опитът на Нов български университет // сб. *Университетска автономия и академична отговорност*, С., 1999; Недовършен мемоар – тезиси и припиши // сп. *Сезон*, зима 2000; Театърът на границите // сп. *ЛИК*, бр. 6, юни 2000; Журналистическата творба в черно // сб. *Медии и митове*, С., 2000; „Дневен труд“ – един прочит // сб. *Медии и преход*, С., 2000; Реалната, идеалната Европа и културното разнообразие // сп. *Социологически проблеми*, бр. 1-2, 2000; По следата на универсалното // сп. *Социологически проблеми*, бр. 1-2, 2000; Четенето, читателят и другите // *Литературен вестник*, бр. 9, 08-14.03.2000; Недовършен мемоар – тезиси и припиши 2 // сп. *Сезон*, пролет 2000; Личностна идентичност и система на висше образование. Опит върху идеите на Пърс за човешката личност // сб. *EFSS '99*, Т. V, С., 2000; Европейският интелектуалец в профила на античното време // сп. *Демократически преглед*, кн. 46, пролет 2001; *La tradition hellénique ou Sur les raisons de parler de la tradition au singulier. Méditerranées // Revue de l'association Méditerranée*, 26-27, 2001; *Studia Pontica; Koukeri Games, Dionysos and Attic Theatre and Drama // Renaissance Refractions. Essays in Honor of Alexander Shurbanov*, S., 2001; *Tentative d'érotisation de la morale. Dans: Les Belles Erangères. 14 écrivains bulgares // L'Esprit des Péninsules*, Paris, 2001; Човекът – душа и тяло или две тела // сб. *EFSS '00*, Т. VI, С., 2001; Реалният и потенциалният чужденец // сб.: *Цветан Тодоров: подвижната мисъл. Изследвания и свидетелства в чест на Цветан Тодоров*, съст. С. Атанасов, С., 2001; Το αντιπροσωπευτικό кейμενο του πολιτισμού της κλασικής εποχής // *Σημειωτική και πολιτισμός. Τόμος I – κουλτούρα-λογотехνία*

ετικινωνία. Εμπέχεια Γρ. Πασηαλίδης-Ε. Χοντολίδου. Θεσσαλονίκη, 2001; Образът на средната класа //сб. 24 часа: Вестникът, С., 2001; Хезиодовият разказ за Прометей. Мит или какво? //сб. Πιτόη. Изследвания в чест на проф. Иван Маразов, С., 2002, също в Б. Богданов, Европа – разбирана и правена, С., 2001; С разпитване на себе си //сп. Сезон, лято 2002; На прага на мита //сб. В търсене на митичната тъкан, С., 2002, също в Б. Богданов, Европа – разбирана и правена, С., 2001; фр. прев. *Au seuil du mythe*; Психоанализата на Фройд, „Едип цар“ на Софокъл и атическата трагедия //сб. EFSS '2001, Т. VII, С., 2002; За почерка на Михаил Неделчев //Литературен вестник, 18-31.12.2002, също в сб. Литературни култури и социални митове. Сборник в чест на 60-годишнината на доц. Михаил Неделчев, Т. I, С., НБУ, 2003; Другият, другото и толерантността в „Политика“ на Аристотел //сб. Проблемът за другия: културно-художествени, антропологически и социално-психологически аспекти. Десета лятна научна среща Варна, 2002; Един опит върху идеята за „себе си“. Реплика към текстове на Жак Дерида //сб. *Ars inveniendi*. Изследвания в чест на проф. Ивайло Знеполски, С., 2002; *Idéologie communiste et existence privée, dans: Penser la transition. Rethinking the transition*. Ed. J. Znepolski et alii, S., 2002; *Comprendre et faire L'Europe, dans: Penser la transition. Rethinking the transition*. Ed. J. Znepolsky et alii, S., 2002, също Европа – разбирана и правена; Индивидуално и социално, или за невъзможността да не се изпада в есенциализъм //сб. Осма международна ранноесенна школа по семиотика, С., 2002; Статично и динамично, или за разбирането на човека и човешката ситуация //сп. Критика и хуманизъм, кн. 16, бр. 2, 2003; Поведението, езикът и характерът на съвременните гърци //сб. Разночетенията на текста. Юбилеен сборник в чест на 60-годишнината на проф. д-р Кирил Топалов, С., 2003; Идентичност и идентифициране //сб. Култура на идентифицирането. Единадесета лятна научна среща, Варна, 2003; *Soi-même, en questionnement ou sur notre capacité à nous penser nous-mêmes de manière sémiotique*. Degrès //Revue de synthèse à orientation sémiotique. Publication internationale trimestrielle. 31 année, n 116, hiver 2003; Четенето, читателят и другите //сб. Четенето в епохата на медии, компютри и Интернет, С., 2003; Новъперифора, ο χαρακτρας και η υλωσσα των συυχρονων Ελληνων, Поведението, характерът и езикът на съвременните гърци //сб. Първи конгрес на неолинистите от балканските страни, С., 2003; Анна Николова на 65 години //сб. *Cultura animi*, Изследвания в чест на Анна Николова, С., 2004; За Свети Августин, Марк Аврелий и разговарянето със себе си //сб. *Cultura animi*. Изследвания в чест на Анна Николова, С., 2004; Фройдовата психоанализа, атическата трагедия и европейската култура //сб. България – Италия. Европейско културно пространство. Български фолклор, кн. 4, 2003; Култура и идентичност //сб. България – Италия. Европейско културно пространство. Български фолклор, кн. 4, 2003; *Static and Dynamic, Or on the understanding of the human being and the human situation*. Sign Theories in Use //EFSS'2003, Southeast European Center for Semiotic Studies, NBU, 2003; Индивидуално-социално, или за невъзможността да не се изпада в есенциализъм //EFSS'2002, Осма международна ранноесенна школа по семиотика, Т. VIII, С., 2004; *Η ανάγνωση και το έργο της* //Semiotik Systems and Communication. Action, Interaction, Situation and Change, Θεσσαλονίκη, 2004; Памет и идентичност, или за субекта на спомена //сб. Около Пиер Нора. Места на памет и конструиране на настоящето, С., 2004; Прегръдка за Райна. Райна Кабаиванска на 70 години //в-к Култура,

бр. 48, 17.12.2004; Колективно и индивидуално. Напият случай //сб. Съвременната социокултурна ситуация и проблемът за общностите. Материали от XII лятна научна среща 26-27 юни г. Варна, 2004; Култура и интернет-култура //сп. Социологически преглед, бр. 3-4, 2004; Ценните хора трябва да бъдат намирани //в-к Дневник, 12.12.2005; Едно слово може да се повтаря от друго //сп. Алтера, декември 2005, бр. 10; Неабстрактно и лично, или за споменния почерк на Вера Мутафчиева //Литературен вестник, 11-17.01.2006; Някои различавания и уточнявания в общата идея за памет //сб. Памет, идентичност, съзнание, С., 2006; Паметта и парадигмите за разбирането ѝ //сб. Памет, идентичност, съзнание, С., 2006; Памет и идентичност, или за субекта на припомнянето //сб. Памет, идентичност, съзнание, С., 2006; Памет и култура, или за субекта на колективната памет //сб. Култура и памет. Материали от 14-та лятна научна среща, Варна 24-25 юни 2006 г., 2006; За „Не/бивалици 4“ на Вера Мутафчиева //сп. Балкани, бр. 1, 2006; Канон и култура //сб. Канон & Култура. Материали от 15-а лятна научна среща Варна 22-24 юни 2007 г., Варна, 2007; Глобализацията – едно реалистично разбиране //сб. *In memoriam Жан Бодрияр*. Глобализацията като културен шок, С., 2007; Комуникация и разбиране или аргументи за по-широко прагматистко разбиране на идеите за езиков израз, значение и нещо //сб. Семиотиката в действие. Лекции и доклади по семиотика 2007, С., 2007; Медийни настроения и светове //сп. Социологически проблеми, бр. 3-4, 2008; За интелектуалната фигура на Цветан Тодоров //Цветан Тодоров – теоретик и хуманист, С., 2009; *Communication and understanding. Arguments for a broader pragmatic understanding of linguistic expressions, meanings, and things* //Communication: Understanding/ Misunderstanding. Proceedings of the 9th Condres of the IASS/AIS – Helsinki-Imatra: 11-17 June, 2007, Helsinki, 2009; Културата на късната модерност //сб. Културата на късната модерност. Материали от XVII лятна научна среща 2009 г. Варна, 2009; Moon Lake на Иван Станев //сб. Moon Lake, С., 2009; Мобилността между реалното и идеалното – минало и съвременност //сб. Мобилният човек: културни проекции и перспективи. 18 Лятна научна среща Варна 2010, 2010; Текст, разбиране и смисъл //сб. Текстът като феномен на културата. Материали от XIX лятна научна среща Варна 18-19 юни 2011, 2011; За превода и за българския превод на едно стихотворение на Кавафис //сб. В градината с розите. Лекции и слова 3 (2007- 2014), С., 2015; Да четем несъвпаденията, Четем Вера Мутафчиева //сп. Следва, бр. 32, 2015.

Предговори, уводи, послеслови: „Характерите“ на Теофраст – настояще и минало (Послеслов) //Теофраст, *Характери*, С., 1968; Плутарх – биограф и моралист (Послеслов) //Плутарх, *Избрани животописи*, С., 1969; Бележка и откъс от Псевдо-Калистен „Животът на Александър“ //сп. ЛИК, бр. 42, 20.10.1973; Мит и действителност в Омировата „Одисея“ (Увод) //Омир, *Одисея*, С., 1971, 2 изд. 1981; Лукиан от Самосата (Бележка и из „Любител на лъжата“ и „Истинската история“) //сп. Родна реч, бр. 4, 1975; Омир, „Илиада“ и художествената завършеност (Увод) //Омир, *Илиада*, С., 1976; Античният роман и народното начало на жанра (Увод) //Антични романи, С., 1975, 2 изд. 1976, 3 изд. 1981; Теофраст и неговите *Характери* (Послеслов) //Теофраст, *Характери*, С., 1980, 2 изд. 1999; Увод //Плутарх, *Успоредни животописи*, С., 1981; Петрониевият „Сатирикон“ като роман (Увод) //Петроний, *Сатирикон*, С., 1981, 2 изд. 1982; Демостен ораторът (Увод) //Демостен, *Избрани речи*, С., 1982;

Между алегорията и символа (Увод) // Франц Кафка, *Замъкът*, С., 1982; Диалозите на Платон – философия или литература (Увод) // Платон, *Избрани диалози*, С., 1982; Философско съдържание и художествена форма в диалозите на Платон (Увод) // Платон, *Диалози*, Т. II, С., 1982; Писмата на Юлиан – паметник на преломно време (Увод) // Юлиан, *Писма*, С., 1983; Променлива, многообразна, многолика (Предговор) // Маргьорит Юрсенар, *Мемоарите на Адриан*, С., 1983; Историкът Ксенофонт (Увод) // Ксенофонт, *Исторически съчинения*, С., 1984; Епопея на субективността (Предговор) // Марсел Пруст, *Последите на изгубеното време. На път към Суан*, С., 1984; Гюстав Флобер – човекът и писателят (Предговор) // Г. Флобер, *Съчинения*, Т. 1, С., 1984; Превръщанията на Луций и романът (Увод) // Апулей, *Златното магаре*, С., 1984; „За възвишеното“ като поетика (Увод) // Лонгин, *За възвишеното*, С., 1985; Коментар, съставителство, бележки // Омир, *Илиада, Одисея*, С., 1985; Старогръцката лирика (Послеслов, редакторство на превода) // *Старогръцка лирика*, С., 1985; Идеи и литература в сатириите на Лукиан (Увод) // Лукиан, *Сатири и пародии*, С., 1986; Историкът и писателят Херодот (Увод) // Херодот, *История*, Част първа, С., 1986; Марк Аврелий – император и философ (Увод) // Марк Аврелий, *Към себе си*, С., 1986, 2 изд. 1997; Античният любовно-авантюрен роман (Увод) // *Три антични романа*, С., 1987; Двата извора на старогръцката словесност (Увод) // *Омирови химни, Хезиод*, С., 1988; Античният роман между схемата и нейното нарушаване (Увод) // *Два любовни романа*, С., 1990; Животът на цар Александър – един дълговечен сюжет (Увод) // *Животът на Александър, цар на македонците*, С., 1991; Цицерон и античната реторика (Увод) // Цицерон, *За оратора*, С., 1992; Предговор // *Старогръцко-български речник*, С., 1992; Идеи и идеология в „Отвореното общество“ на Карл Попър (Послеслов) // Карл Попър, *Отвореното общество и неговите врагове*, Т. 1 – Платон, С., 1993; По петите на изплъзващия се смисъл (Увод) // Клод Леви-Строс, *Ревнивата грънчарка*, С., 1994, 2 изд. 2001; Текстът – убежище или излаз (Увод) // Иван Станев, *Избитите обитатели*, С., 1994; Разноречие и идеология в „Политика“ на Аристотел (Предговор) // Аристотел, *Политика*, С., 1995; Посредникът, или свободата като преживяване (Увод) // Емил Бояджиев, *Фрагменти и писма*, С., 1996; Между подобие и различие (Увод) // Никос Диму, *Нещастие да си грък*, С., 1997; Загадката „Веда словена“ (Увод) // *Веда словена*, Т. 1, С., 1997; Протичащо време в структура (Увод) // Петър Змийчаров, Иван Кирков, *Личен ренесанс*, С., 1998; „Пътеводителят“ на Еразим Кохик (Увод) // Еразим Кохик, *Пътеводител по демокрация*, С., 1999; Един по-сложен образ (Увод) // Евгени Дайнов, *Преходът 1989-1999. Вместо история*, С., 1999; Предговор // Иван Богданов, *Между примирието и мира*, С., 2002; „Диалектика на мита“ на А. Лосев и съвременната проблематика на мита (Послеслов) // Алексей Лосев, *Диалектика на мита*, С., 2003; Две десетилетия по-късно (Предговор) // Тончо Жечев, *Митът за Одисей*, С., 2004; За свое лице (Предговор) // *Градината с розите. Лекции и слова*, 1 (1996-2003), С., 2004; Идентичност и идентифициране // Кристиан Банков, *Семантични тетрадки*, Ч. II, С., 2004; За Жан-Пиер Вернан и тази книга (Предговор) // Жан-Пиер Вернан, *Индивидът, смъртта, любовта. Аз и другият в Древна Гърция*, С., 2004; Райна Кабаиванска (Предговор) // сб. *Райна Кабаиванска*, С., 2005; В градината с розите 2 (Предговор) // *В градината с розите. Лекции и слова* 2 (2003-2006), С., 2006; Платоновите закони, или за идеала,

модела и реалността (Предговор) // Платон, *Закони*, С., 2006; Между свободата и зависимостта (Предговор) // *Нов университет за един нов свят. Образи и свидетелство*, С., 2006; Предговор // Платон, *Федър*, С., 2007; „Удоволствието от текста“ на Ролан Барт // Ролан Барт, *Удоволствието от текста*, С., 2012; За тази книга и нейния автор // Грегорио Лури, *Въведение в речника на Платон*, С., 2012; Защо усиленият човек? (Предговор) // сб. *Усиленият човек*, С., 2014.

Учебни и справочни: Показалец на имената. Показалец на реалиите. Показалец на латинските изрази // Х. Сенкевич, *Quo vadis*, С., 1972; Ораторско изкуство и реторика в античния свят // *Лекции по реторика*, С., 1978, 2 изд. 1980; Реторика и естетика в трагедията на Квинтилиан „Обучението на оратора“ // *Лекции по реторика*, С., 1978, 2 изд. 1980; Старогръцка литература // *Литература* за 9 клас на ЕСПУ, С., 1981, 2 изд. 1984, 3 изд. 1986; Частта за девети клас (урок 1-56) // Б. Богданов, Р. Стефанов, *Старогръцки език за девети клас на НГДЕК*, С., 1982, 2 изд. 1988; Старогръцка литература (съставителство) // *Христоматия по литература* за 9 клас на ЕСПУ, С., 1982, 2 изд. 1984, 3 изд. 1986; Старогръцка литература // *Литература* за 8 клас на СОУ, С., 1988, 2 изд. 1991, 3 изд., 1994; *Антична литература. Енциклопедичен справочник* (съставителство на старогръцката част, научна редакция и авторство на 10 статии), С., 1988, 2 изд. С., 1996 (съст. с А. Николова); Съставителство на словника и ст. Шаманизъм // *Кратка енциклопедия на тракийската древност*, С., 1993.

Рецензии: Значително културно събитие (Рецензия за превода на „Илиада“ от А. Милев и Б. Димитрова, НК, С., 1969) // в-к *Литературен фронт*, бр. 31, 31.07.1969; Оригинален труд по теория на античната литература (Рецензия за А. Ничев, Загадката на трагическия катарзис у Аристотел, С., БАН, 1970) // в-к *Литературен фронт*, бр. 3, 14.01.1971; Оригинална теза за смисъла на трагическия катарзис у Аристотел (Рецензия за А. Ничев, Загадките на трагическия катарзис у Аристотел, С., БАН, 1970) // сп. *Език и литература*, бр. 2, 1971; Клавдий (Рецензия за едноименния роман на Р. Фрейвз, С., НК, 1972) // в-к *Литературен фронт*, бр. 9, 01.03.1973; Рецензия (С. С. Аверинцев, Плутарх и антична биография, М., 1973) // сп. *Литературна мисъл*, бр. 3, 1974; Две книги върху проблеми на византийската литература (Рецензия за А. П. Каждан, Книга и писател в Византия, М., 1973 и Византийская литература, М., 1974) // сп. *Литературна мисъл*, бр. 3, 1975; Рецензия (А. Ф. Лосев, История античной эстетики. Аристотел и поздняя классика, М., 1975) // сп. *Филология*, бр. 2, 1977; Рецензия (Е. М. Мелетинский, Поэтика мифа, М., 1976) // сп. *Литературна мисъл*, бр. 5, 1978; Рецензия (В. В. Бычков, Византийская эстетика, М., 1977; С. С. Аверинцев, Поэтика ранневизантийской литературы, М., 1977) // сп. *Литературна мисъл*, бр. 2, 1979; За иронията неиронично (Рецензия за И. Славов, Иронията в структурата на модернизма, С., НИ, 1979) // в-к *Литературен фронт*, бр. 34, 23.08.1979; Гръцката цивилизация на Франсоа Шаму (Рецензия за Ф. Шаму, Гръцката цивилизация през архаичната и класическата епоха, С., БХ, 1979) // в-к *Народна култура*, бр. 50, 14.12.1979; Последната книга на Клод Леви-Строс (Рецензия на К. Леви-Строс, Ревнивата грънчарка, П., 1985) // сп. *Проблеми на културата*, бр. 4, 1986; Рецензия (Мишел Сер, Петте сетива. Философия на смесените тела, П., 1985) // *Книгосвят*, бр. 2-3, 1986; За преводимостта на идеите (Рецензия за Тончо Жечев, Митът за Одисей, С., 1985) // сп. *Литературна мисъл*, бр. 3, 1987; Рецензия (на френски

за Andre Bernand, *La carte tragique. La geographie dans la tragedie grecque*, P., 1985) // *Etudes balkaniques*, 4, 1987; Рецензия (Мишел Турние, Малка проза, П., 1986) // *Книгосвят*, бр. 6, 1987; Човекът пред лицето на поезията (Рецензия за Г. Башлар, *Поетика на пространството*, 1988) // *Народна култура*, бр. 15, 07.04.1989; Промяната като конфликт на словата (Рецензия за Post-theory, Games and Discursive Resistance. The Bulgarian Case, Ed. by A. Kiossev, State Univ. of N Y, 1995) // в-к *Литературен форум*, бр. 29, 19-25.07.1995; Двумерният човек (Рецензия за Е. Мутафов, *Двумерният човек*, С., 1994) // в-к *Култура*, бр. 17, 1995; Университетът – идеология и реалност (Рецензия за сб. Измерения на университетската идея, съст. П. Бояджиева, С., 1995) // *Литературен вестник*, бр. 28, 13-19.09.1995; За национализма реалистично (Рецензия на Урс Алтермат, *Етнонационализъмът в Европа*, С., 1999) // в-к *Култура*, бр. 4, 29.01.1999; Гласове, Мелодии, цялости (Рецензия за М. Николчина, *Градът на амазонките*, стихотворения и поеми, П., Жанет 45, 2008) // в-к *Култура*, бр. 3, 23.01.2009.

Интервюта, дискусии: За преводната литература и за библиотека „Световна класика“ (Разговор с главния редактор на ДИ „Народна култура“) // в-к *Литературен фронт*, бр. 35, 30.08.1973; Интелектуалецът – светският духовник // в-к *Култура*, бр. 39, 09.11.2001; Трябва да заговорим за предприемчивите, които създават европейската среда и у нас // в-к *Демокрация*, бр. 279, 28.11.2001; Не е вярно, че сме най-загубените // в-к *Пари*, 21.02.2003; Гласуващият българин няма обществена преценка // в-к *Седем*, 03.09.2003; Проф. Богдан Богданов // сб. *Историята, населена с хора*, С., Гутенберг, 2005; Тъжно е, че превърнахме еротиката в светска материя // в-к *Марица*, 14.01.2006; Думите трябва да имат значение // в-к *Гласове*, 16.06.2006; Образованието приучва към социалност // в-к *Култура*, бр. 37, 27.10.2006; Всички сме българи, но по различен начин // в-к *Дневник*, 28.12.2006; Трябват ли ù на България чужди университети (дискусия на проф. Андрей Пантев и проф. Богдан Богданов) // сп. *Мениджър*, бр. 3 (113), март 2008; Особеното съществуване (Разговор за Moon lake на Иван Станев) // в-к *Култура*, бр. 15, 14.04.2009; Нагласа към универсалното // сп. *„Следва“*, бр. 23, 2010; Човек структурира време, или за различните степени на безизмерността // *Литературен вестник*, 08.06.2011; И без да бързам, да усещам, да чета и да разбирам // *Литературен вестник*, бр. 17, 2013; Има много голямо значение как казваме нещо // *Университетски дневник*, бр. 9, 2015; Богдан Богданов, участие в кръгла маса с участието на Цветан Тодоров, Стоян Атанасов и Боян Знеполски на тема „Бъдещето на демокрацията в Европа“ // сп. *Следва*, бр. 31, 2015; Чувствата не могат да бъдат формулирани // сп. *L'Europeo*, № 42, 2015; И в моите зашлетени теоретични положения са скрити едрини, които зависят от един крив живот // в-к *24 часа*, 10.08.2016.

Преводи: Теофраст, *Характери* /от старогръцки, бележки/ (София, 1968, 1980, 1999, 2016); Плутарх, *Избрани животописци* /от старогръцки, бележки/ (София, 1969; също в кн. Плутарх, *Успоредни животописци*, София, 1981); Лонг, *Дафнис и Хлоя*; Псевдо-Калистен, *Животът на Александър Македонски*; Лукиан, *Истинска история* /от старогръцки, бележки/ // *Антични романи*, София, 1975, 1976, 1981); Лонг, *Дафнис и Хлоя* (в кн. Три антични романа, София, 1987); Платон, *Малкият Хипий*, *Ион*, *Големият Хипий*, *Алживиад*, *Хармид*, *Лахет*, *Лизис* /от старогръцки, коментар, бележки/ (в кн. Платон, *Диалози*, Т. 1, София, 1979); Платон, *Ион*, *Федон* /от старогръцки/ // Платон, *Избрани диалози*, София, 1982;

Платон, *Евтидем*, *Менексен*, *Федон*, *Федър* /от старогръцки, коментар и бележки/, *Менон* /коментар и бележки/ (в кн. Платон, *Диалози*, Т. 2, София, 1982); Марк Аврелий, *Към себе си* /от старогръцки, бележки/ (София, 1986, 1997, 2015); Лукиан, *Александър, или Лъжегадателят* /от старогръцки, бележки/ (в кн. Лукиан, *Сатири и пародии*, София, 1986); Лонг, *Дафнис и Хлоя* // *Три антични романа*, София, 1987); Платон, *Теетет*, *Софистът* /от старогръцки, коментар, бележки/ (в кн. Платон, *Диалози*, Т. 4, София, 1990); Платон, *Закони* /от старогръцки/ (София, 2006); Платон, *Федър* /от старогръцки, бележки/ (София, 2007); Епиктет, *Диатриби* /от старогръцки, бележки/ (София, 2015, 2016).

Коментарна литература

- Бодаков, М. 2013, *Ходене по буквите* // в-к *Култура*, бр. 6, 15.02.2013.
 Вацов, Д. 2005, *Високото всекидневие* // в-к *Култура*, бр. 42, 02.12.2005.
 Георгиева, А.; Ангелов, А. В. 1986, *Преобразуване на действителността* // сп. „Български фолклор“, бр. 2.
 Гочев, Г. 2008, Платоновият „Федър“: между модела и примера за разбиране // *Литературен вестник*, бр. 4, 6 февруари 2008.
 Къосев, А. 1986, *Митът, литературата и литературоведът* // сп. *Литературна мисъл*, бр. 2.
 Неделчев, М. 2001, *Богдан Богданов – един класик с поведение на интелектуалец* // в-к *Литературен форум*, бр. 3, 23.01.2001.
 Неделчев, М. 2016, *В памет на Богдан Богданов* // в-к *Култура*, бр. 29, 16.09.2016.
 Николчина, М. 2016, *Богдан Богданов (1940-2016). Човекът: едно прочитане* // в-к *Култура*, бр. 29, 16.09.2016.
 сб. *Разширяването на света. Изследвания в чест на професор Богдан Богданов*, София: НБУ, 2015.
Семинари. Литература, текст и разбиране (2009-2010 г.), Т. 1, С., НБУ, 2018.
Семинари. Платоновият „Федон“ (2010-2011 г.), Т. 2, С., НБУ, 2019.

Веселина Василева, Христо П. Тодоров